

Valentina **Velkovska-Trajanovska**
Univerzitet "Goce Delčev" – Štip
Fakultet za muzička umetnost
Katedra: Teorija muzike i Muzička Pedagogija
valentina.trajanovska@ugd.edu.mk

TVOREŠTVO MAKEDONSKIH KOMPOZITORA U USLOVIMA TRANZICIJE 2001 -2012

SAŽETAK The purpose of this paper is to present the changes that affect Macedonian composers and their works through 2001-2012 year. As the previous years, this decade the composers had permanent changes in the structure, and the way that they manage to follow the socio-economic conditions. We made research first on the composers, their activity, their place of work and existence, and then their compositions with possibilities for performances, TV or Radio broadcasts, copyrights, publishing, and their motivation to create new works.

Keywords: art music, macedonian composers, production of new music works, performing possibilities for the new pieces.

Po periodot na osamostojuvanje vo Republika Makedonija, od 2001 do 2012 sledele novi politički promeni koi vlijea kako vrz sevkupniot opšttestveno-politički sistem i ziveenje taka i vrz makedonskata kompozitorska misla i tvoreštvo. Pri toa aktuelnite sostojbi niz koi deluvaat makedonskite sovremeni kompozitori pokraj ekonomskite opfakaa i drugi faktori:

- Brojot i generaciite na makedonski sovremeni kompozitori,
- Mestoto, zemjata na živeenje i deluvanje na relativno pomladite kompozitori,
- Možnostite za izvedba na tvoreštvo, osobeno potencijalnite izveduvački aparati-ansambli,
- Možnostite za prihodi od avtorski prava, naračka na delo, pečatenje na partituri, studisko ili koncertno snimanje na delata i dr.

Brojot na kompozitori koi aktivno deluvaat vo Republika Makedonija, sporedeno so periodot 1991-2001 se izmenuva značitelno. Najprvo poradi faktot deka - za žal, vo ovie izminati desetina godini počinaa značajni iminja – kompozitori koi aktivno deluvaa na poveќе polinja, Akademik Skalovski Todor (1909-2004), Akademik Nikolovski Vlastimir (1925-2001), Akademik Avramovski Risto (1943-2007), Ortakov Dragoslav (1928-2007), Zografski Tomislav (1933-2000), Šuplevski Dragan (1933-2001), Lekovski Aleksandar (1933-2013), Toševski Stojče (1944-2008) i

Kolarovski Goce (1959-2006). Devet kompozitori koi pretstavuvaa stožer na makedonskata kompozitorska misla i škola, kako i site postoečki akademici od oblata na muzičkata umetnost.

Aktivni kompozitori koi go sozdavaat svoeto tvoreštvo vo periodot od 2001 godina se 32, od koi 21 kompozitori sozdavaat vo Republika Makedonija, a 8 kompozitori po svoeto diplomiranje (ili završeno sredno obrazovanie) prodolžuvaa da živeat, se educiraat i rabotat nadvor od R. Makedonija. Mora da se istakne promenata na starosnata voзраст na kompozitorite, devet kompozitori veќе spomenavme počinaa vo ovoj vremenski period, a 13 kompozitori se steknuvaat so svojata diploma po kompozicija po 2001-ta godina.

Relativno srednata generacija na kompozitori vo najgolem broj živee i raboti nadvor od R.Makedonija, so što od edna strana se potvrduva kvalitetot na nivnata edukacija i znaenje, nivnoto tvoreštvo stanuva del od eden svetski muzički proces kade odlično se pozicionira, no od druga strana pak ostanuva i nedostatokot koj zemjata go ima vo odnos na takviot kvaliteten obrazoven kadar. Redosledno (po azbučen red) toa se kompozitorite: Danajlovska Evdokija (1973), Kodzabašija Nikola (1970), Nikolovski Vanja (1968), Pejovska Katerina, Sazdov Robert (1969), Spasov Miroslav (1964), Trandafilovski Mihajlo (1974) i Šahov Pande (1973). Dopolnitelno se pojavuva i novata kategorija na kompozitori – od makedonsko poteklo koi se rodeni, živeat i deluvaat vo stranstvo, Andrej Koroljov (1982), Ivan Penov (1985) i Majkl Bakrnčev (1989).

Kompozitorite koi rabotat i deluvaat vo R.Makedonija pretstaveni po godinite na ragjanje se: Brangjolica Ljubomir (1932), Canev Blagoj (1937), Stojkov Stojan (1941), Kodzabašija Jane (1942), Mančev Tome (1950), Bužarovski Dimitrije (1952), Glišić Živojin (1954), Andreevska Jana (1967), Velkovska-Trajanovska Valentina (1976), Petrovski Soni (1977), Načevski Goran (1978), Gavrilovski Goce (1978), Andovska Darija (1979), Svetiev Boris (1980), Temkov Damjan (1981), Ilievska Elizabeta (1982), Tairi Vulnet (1982), Ljumani Fatos (1983), Pandevska Ana (1985), Šterjev Mihajlo (1985) i Simunovska Simona (1986). Golabovski Sotir (1937), Stojkovski Dragan (1979) i Simonovski Goce (1984) se neaktivni kako kompozitori vo izminative godini.

Sporedeno so možnostite za izvedba na tvoreštvo, posebno potencialnite izveduvački aparati-ansambli pred osamostojuvanje na zemjata i potoa, sostojbite se dalekusežno promeneti. Muzickiot koncerten podium, sega samo na teritorijata na R.Makedonija e koncentriran samo vo glavniot grad, Skopje, dodeka pak izvedbite na delata na makedonskite kompozitori na koncertite vo ostanatite gradovi pretstavuvaat vistinska retkost. I ponatamu ostanuva manifestacijata “Denovi na Makedonska Muzika” edinstven i prvenstven stolb za prezentacija na makedonskoto umetničko tvoreštvo, dodeka pak ostanatite institucii se mnogu malku zainteresirani za izvedba na istoto, posebno kapitalnite operiski, baletski, simfoniski ili vokalno-instrumentalni dela, oratoriumi, kantati. Prvičniot interes na instituciite koi možat da gi izveduvaat ovie dela e namalen poradi želbata da se ima na koncertnata programa pokratka minutaža – simfoniski dela do 20 min., fragmenti od opredeleni dela, izvedbi samo na arii ili delovi od opera...

Potoa vo 2007 godina se zatvora horot i orkestarot pri Makedonskata Radio i Televizija i site ostanati ansambli pri ovaa mediumska kuća so što vo ovaa država funkcioniraat samo orkestarot na Makedonskata Filharmonija i orkestarot na Makedonskata Opera i Balet. Dopolnitelno so reorganiziranje na MRTV sosema se prekinuva so studiskite snimanja na muzika, vključitelno i makedonskite dela, a koncertnite prosleduvanja na muzičkrite nastani, so toa i koncertnite snimanja na tvoreštvo se svedeni skoro na minimum. Kako vtor princip na izveduvanje na ova tvoreštvo se postavuva megjunarodnata sorabotka, povtorno najčesto prosledena preku organizacijata na makedonskite kompozitori – SOKOM, so otvoraње na festivalot “Denovi na Makedonska Muzika” za stranski ansambli i tvoreštvo, so koncertni razmeni so izveduvački ansambli niz Evropa, ili samostojnite aktivnosti na kompozitorite.

Dopolnitelno otežnuvanje na sostojbite vo koi sozdavaat kompozitorite vo R.Makedonija se uslovite za prihod od avtorski prava koi se krajno nepovolni. Imeno prihodite koi kompozitorite na umetnička muzika bi gi ostvarile preku avtorski prava se isključitelno namaleni poradi promene koi gi pretrpea pravilnicite na agencijata koja gi zastapuva ovie prava – Združenieto za zaštita na

avtorskite muzički prava ZAMP, poradi toa što bodiranjeto preku koe se izvršuva raspredelbata na avtorskite tantiemi se razlikuva samo spored minutažata na delata bez ogleđ na izveduvačkiot aparat, od eden instrument – solo pa se do simfonisko delo ili krupna vokalno-instrumentalna forma (spored odluka na Ustavniot sud na R.Makedonija, 25.03.2009 godina).

Od godina vo godina se potencira i nedostigot na mediumska prezentacija na ova tvoreštvo. Privatnite mediumi voopšto ne emituvaat muzički sodržini koi vo pogolem obem bi gi opfatile makedonskite muzičko-umetnički dela, no i skoro da ne postoji medium koj emituva tvoreštvo na makedonskite kompozitori so traenje nad 10 min. Nacionalniot medium – Makedonska Radio i Televizija so mnogu mal procent ja opfaća klasičnata muzika, vkučitelno so ušte pomal – tvoreštvo na makedonskite kompozitori. Rezultat na namaluvanjeto na ovoj procent e i ukinuvanjeto na tretata radio programa vo 2002 godina, edinstvenata programa vo R.Makedonija kade možeše da se prosledi delo od pogolem obem, simfonisko, opersko, oratorium...

Prihodite od mehanički prava se isto taka mnogu mali, neznačitelni, so ogleđ na toa što se raboti za umetnička, nekomercijalna muzika čii audio-zapisi vo najgolem del se izraboteni od Produkcijata na MRTV, audio izdanija na SOKOM koi ne se nameneti za prodadžba. Vo interes na začuvuvanje na ova audio muzičko nacionalno bogatstvo, SOKOM prevzede inicijativa za izrabotuvanje i izdavanje na kompakt-diskovi so tvoreštvo na avtorite: Avramovski Risto (dvoen), Brangjolica Ljubomir, Gajdov Stefan, Mančev Tome, Prokopiev Trajko, Prošev Toma, Skalovski Todor, Stojkov Stojan (dvoen), Canev Blagoj (dvoen) i Dzambazov Aleksandar. Dodeka pak pečatenjeto i izdavanjeto na partiturnite skoro voopšto ne se realiziraše kako dejnost, so sevkupno 2-3 pečateni zbirki vo periodot 2001-2012 godina.

Dopolnitelen pottik za kompozitorite pretstavuvaat naračkite za sozdavanje na novi dela, koi vo najgolem del (vidi tabela br.1) se poračani od strana na SOKOM i mnogu poretko od izveduvački ansambli ili produkciski kući nadvor od Republika Makedonija. Naračkite na SOKOM kako i formiranjeto na programata na manifestacijata “Denovi na Makedonska Muzika” se

ostvaruvaat blagodarenie na Ministerstvoto za kultura na R.Makedonija, no za žal povtorno konstatiravme deka sostojbata e značitelno vložena, poradi toa što mnogu poretko i pomalku se poračuvani dela za golemi formi, simfoniski dela, možebi samo nekolku od godina vo godina, a akcentot e staven na kamernoto ili solističkoto tvoreštvo. SOKOM vo tekot na 7 godini (godinite za koi vo arhivite na SOKOM ima precizni podatoci za delata koi se poračani i koi se potoa realizirani od strana na makedonskite kompozitori) ima poračano i realizirano 107 dela od koi samo pet se za simfoniski orkestar i ušte pet se za obrabotki na narodni pesni so vocal i simfoniski orkestar, što znači se so kratko vremenat. Ostanatite institucii od oblasta na muzičkata umetnost, Makedonskata Filharmonija, Makedonskata Opera i Balet skoro voopšto ne go stimuliraat sozdavanjeto na novi dela za nivniot repertoar.

Preku priloženata tabela može da se vooči deka kompozitorite sozdavaat najintenzivno kamerni ili solistički dela, no i ukažuva na stilskite i žanrovski opredelbi na samite kompozitori. Može da se zabeleži i deka od aspekt na inspiracija spored naslovite na delata, se pomalku se koristi makedonskiot jazik, tematika i izraz. Vo tabelata e evidentirano tvoreštvo na makedonskite kompozitori od 2000-2010 godina so podatoci koi ni gi dostavija samite kompozitori, podatocite za narački od Sojuzot na kompozitorite na R. Makedonija i podatoci od magisterskiot trud na muzikologot Stefanija Leškova-Zelenkovska “Ekonomskite faktori vo produkcijata na makedonskoto muzičko tvoreštvo 1991-2001”. Del od kompozitorite ne dostavija celosni podatoci no se pak može da se dobie edna generalna slika za interesite i vidovite na tvoreštvo na makedonskite sovremeni kompozitori.

LISTA NA DELA SOZDADENI OD 2000-2010							
kompozitor	delo	izvedivački sostav	izvedeno/ neizvedeno	godina na sozdavanje	naračatelj	pečateno	snimka
Velkovska-Tršjanovska Valentina	OBBLESOCI	harfa i fagot	da	2000		ne	da
	RONDO	kameren orkestar	ne	2000		ne	ne
	SVETA ZEMJA	solo bas i gudački orkestar	da	2001		ne	da
	SCENI	duvački kvintet	da	2001		ne	da
	KOMPOZICIA	gudački kvartet	ne	2001		ne	ne
	PROROSTVA	meco-sopran, violina i pijano	da	2002/3	SOKOM	ne	da
	OMEN	kameren ansambli	da	2003		ne	da
	ZORA	gudački orkestar	da	2003	SOKOM	ne	da
	RE-ECHOING DREAM	duvački kvintet i pijano	da	2004	CMI - London	ne	da
	ISON	simfoniski orkestar	ne	2001/4		ne	ne
	SKICA	gudački kvartet	da	2004	SOKOM	ne	da
	RAINBOW DANCE	kameren ansambli	da	2005	DISS - England	ne	da
	DANDELION	sopran i pijano	ne	2005	SOKOM	ne	ne
	THE TRANSFIGURATION	gudački kvartet	da	2006	DISS - England	ne	da
	CAPTURE AND RELEASE	viola i kompjuter	da	2006	DISS - England	ne	da
	STAR TRAIL	kameren ansambli	da	2006	SOKOM	ne	da
	KON KARPITE	kameren ansambli	da	2007	SOKOM	ne	da
POEMA	klarinet i gudački orkestar	ne	2008	SOKOM	ne	ne	
NEBESNI TELA	oboa i pijano	da	2010	SOKOM	ne	da	
Gavrilovski Goce	TEBE POJEM	ženski hor	ne	1999/2000		ne	ne
	IGRA	violina i pijano	ne	2000		ne	ne
	VARIJACII	kameren ansambli	ne	1999/2000	SOKOM	ne	ne
	DVOJNO KONCERTINO	kameren ansambli	da	2001	SOKOM	ne	ne
	PICIKATO	gudački kvartet	ne	2001		ne	ne
	INSEKTI I PTICI	gudački kvartet, 2 flejti i pikolo	da	2000/2001	SOKOM	ne	ne
	STRAV OD ...	kameren ansambli	da	2002/3	SOKOM	ne	ne
	FOLKLORNA OBREDNA RAKATKA	simfoniski orkestar	ne	2002		ne	ne

(tabelata br. 1)

Mora da se spomenat pozitivnite promeni koi se slučija na poletu na makedonskoto muzičko tvoreštvo vo periodot 2011-2012 godina:

- Se zgolemi brojot na makedonski dela predvideni za izvedba na redovnata koncertna programa na Makedonska Filharmonija,
- Makedonska Filharmonija otvori konkurs za novo simfonisko delo,
- Makedonskata Opera i Balet otvori konkurs za novo baletsko delo,
- Ministerstvoto za kultura na R. Makedonija so svojata programa za ostvaruvanje na nacionalen interes vo kulturata pokraj proektot - Narački na novi dela (SOKOM) poddrži i sozdavanje na novo opersko delo i koncerti za solo instrument so orkestar,
- SOKOM primi novi členovi-kompozitori.

Zaključok

Aktivni kompozitori koi go sozdavaat svoeto tvoreštvo vo periodot od 2001 godina se 32, od koi 21 kompozitori sozdavaat vo Republika Makedonija, a 8 kompozitori po svoeto diplomiranje (ili završeno sredno obrazovanie) prodolžuvaat da živeat, se educiraat i rabotat nadvor od R. Makedonija. Mora da se istakne promenata na starosnata voзраст na kompozitorite, devet kompozitori počinaa vo ovoj vremenski period, a 13 kompozitori se steknaa so svojata diploma po kompozicija po 2001-ta godina. Tvoreštvo na makedonskite kompozitori vo najgolem procent e kamerno, so vremenatrenje do 20 min., mnogu retko se sozdavaat golemi formi – opera, oratorium ili simfonija. I ponatamu glaven stimulator za sozdavanje na novi dela e SOKOM so naračkite za festivalot “Denovi na Makedonska Muzika”. Prihodite od avtorski prava, pečatenje, snimanje se isklučitelno mali poradi što kompozitorite svojata egzistecija najčesto ja ostvaruvaat so pedagoška dejnost. Dopolnitelen pottik za kompozitorite pretstavuvaat naračkite za sozdavanje na novi dela, koi vo najgolem del se poračani od strana na SOKOM i mnogu poretko od izveduvački ansambli ili produkciski kući nadvor od Republika Makedonija. Vo periodot 2011-2012 godina se slučuvaat golemi pozitivnite promeni na poleto na makedonskoto muzičko tvoreštvo i negoviot opštstven tretman.

Bibliografija

- Blacking, John. 1986. Identifying processes of musical change. *The World of music*.vol.28.no.1 '86. London: Library Worldwide
- Boyes, William&Michael Melvin.1991. *Microeconomics*.Boston: Houghton Mifflin Co.
- Cusic, Don.1996. Music in the market. *Popular press*. New York: Bowling Green popular
- Digl, Kit .1998. *Marketing Umetnosti*. Beograd: Clio-Biblioteka Marketing.
- Gidens, Entoni. 2003. *Zabegan Svet: kako globalizacijata gi preoblikuva našite životi*. Skopje: Filozofski Fakultet
- Golabovski, Sotir. 1999. *Istorija na makedonskata muzika*.Skopje: Prosvetno delo
- Jang, Sajmon. 2004. Kulturnata politika i kulturnite promeni. Konferencija na tema: *Kulturnata politika i muzičkoto obrazovanie* održana vo januari vo Skopje: FMU/ IRAM
- Karakaš, Branko. 1970. *Muzickite tvorci vo Makedonija*. Skopje: Makedonska kniga
- Kolarovski, Goce. 1997. “*Makedonska kompozitorska škola - da ili ne?*” *Muzika*, god. 1, br. 1, 19/26 str. Skopje: SOKOM
- Kolovski, Marko. 1993. *Makedonski kompozitori i muzikolozi – 1947 – 1992*.Skopje: SOKOM
- Lich, Edmund. 2002. *Kultura i komunikacija*. Beograd: Biblioteka XX Vek.
- Leškova-Zelenkovska, Stefaniya. 2003. *Ekonomskite faktori vo produkcijata na makedonskoto muzičko tvoreštvo 1991-2001* (magisterski trud). Skopje: FMU
- Prošev, Toma. 1986. *Sovremena makedonska muzika*. Pula: Istarska naklada
- Stojkovik,Branimir&Milena Dragicević. 2003. *Kultura*. Skopje: Templum
- Vilijams, Rejmond.1996. *Kultura*. Skopje: Kultura